

Makale Bilgisi / Article Info

Geliş / Recieved: 12.11.2018

Kabul / Accepted: 18.12.2018

Araştırma Makalesi/Research Article

DİVRİĞİLİ VELİ DEDE’NİN ŞİİRLERİNDEN HAREKETLE “DELİL” TERİMİ ÜZERİNE

Nerin YAYIN*

Öz

“Veli” mahlası, şairler arasında yaygın kullanılmakla birlikte Divriğili Veli Dede ve Veli Baba olarak bilinen iki farklı “Veli” mahlaslı şairin, cönklerinde bazı şiirlerini “delil” olarak adlandırdıkları görülmüştür. “Delil”, bilinen anlamı ile içerdiği kanıt, şahit vb. kelimelerin ötesinde edebî bir terim olarak “rehber-mürşit” anlamı da taşır. Türk tasavvuf edebiyatında sıklıkla kullanılan şiir türlerinin yanında özellikle Divriğili Veli Dede veya Veli Baba’nın (Birebir aynı şiiri oluşturmaları aynı kişi olduklarını düşündürmektedir.) Alevi-Bektaşî geleneğinde şiirlerini “delil” adı ile kaydettikleri tespit edilmiştir. “Delil” adını verdikleri şiirler incelendiğinde ise bu terim ile Allah’a ulaşmada rehber-mürşide ihtiyaç olduğu vurgusunun ön plana çıktığı görülmektedir. Bunun yanı sıra diğer şiirlerin herhangi bir tanımlama yapılmadan sunulmasına rağmen sadece “delil” olarak isimlendirilen şiirlerde bu durumun görülmesinin, bu şiirlerin diğerlerinden özel bir yerde tutulmak istendiği şeklinde yorumlanması mümkündür.

Anahtar kelimeler: Delil, Şathiye, Nutuk, Nefes, Cem Ayini, Kanıt, Rehber, Yol.

* Prof. Dr., Ege Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Emekli Öğretim Üyesi.

THE TERM “DELİL” ON DİVRİĞİLİ VELİ DEDE’S POEM

Abstract

The “Veli” penname was widely used among poets, but two poets who were known as Divriğili Veli Dede and Veli Baba, they called some of their poems as “evidence”. “Delil” also means mentor-guide as a literary term beyond words its known meaning, witness, proof ect. In addition to the types of poetry commonly used in Turkish mystic literature, Divriğili Veli Dede or Veli Baba (Suggesting that they are the same person who create the same poem one by one.) In Alevi-Bektashi tradition, it was seen that they recorded their poems under the name of “evidence”. When the poems they call “evidence” are examined, it is seen that the emphasis is on the need for a mentor-guide via reaching the God. Although the other poems are written without any definition, this is seen only in the poems called “evidence”. It is possible to interpret these poems as desiring to be kept in a special place.

Keywords: Evidence, Shathiye, Nutuk, Nefes, Cem Rituals, Proof, Mentor, Way.

Arapça “delâlet” fiilinden gelen ve “kılavuzluk, iz-işaret, belirtmek” anlamlarına geldiği belirtilen “delil” (Parlatır, 2014: 320), İslam Ansiklopedisi'nin aynı adlı maddesinde “yol göstermek-irşad etmek” “delil”inde “yol gösteren-kılavuz-rehber, doğru yola ve doğru sonuca götüren, göstererek haber veren” (Yavuz, 1994: 136-138); Ethem Cebecioğlu'nun “Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü”nde ise “işaret, iz, rehber-yol gösteren, delil, şeyh” olarak açıklanmakta; Alevi ve Bektaşî cemlerinde dergâhın meydanında yanar halde bulunan mumların yakıldığı tek muma da “delil” dendiğini, bu ince uzun mumum içindeki fitilini dışı yumak şeklinde ipe sarılı ve bir ucunun sürekli dışarı çıkarılmış vaziyette durduğu belirtilmektedir (Cebecioğlu, 2009: 46). Doğan Kaya'nın “Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü”nde yer almayan “delil” terimi Türkçe Sözlükte de benzer anlamıyla “delil-kanıt ve rehber-kılavuz, iz-yol, insanı doğruya götürecektir” şeklinde açıklanmaktadır (1988: 350).

En bilinen anlamıyla “delil”, “kanıt-ispata yarayan kişi, nesne, olay vb” ve bu bağlamda “şahit” anlamına gelmektedir. Özellikle hukuk alanında sıkça kullanılan “delil” terimi ile ilgili pek çok deyim, söylem herkesçe bilinmektedir: “delil toplamak”, “delil göstermek”, “delil bulunmadığı yani suçu ispat edilmediği sürece herkes masumdur” gibi...

Tasavvufi anlamda ise delil en çok “rehber-kılavuz” olarak kullanılmaya başlanmıştır; bu bağlamda “Delilsiz cennete girilmez” şeklindeki bir söylem dilimize yerleşmekte gecikmemiştir. “Deli”nin “çok güçlü, karşı konulmaz derecede güçlü, kuvvetli” anlamından hareketle bu söylemin “Delisiz cennete girilmez” şeklinde de kullanıldığını hatırlatarak “delil”in “uyarı-ikaz, işaret” anlamında kullanılması da söz konusudur: İnsanın rüyasında gördüğü herhangi bir olay-kişi-nesne ve bunun gibi daha sonraki günlerde yapması gerekenleri bir işaret, bu yolda bir uyarı olarak kabul etmesinde davranışlarını hatta sosyal ilişkilerini bile buna göre düzenlemesi gibi...

İbrahim Aslanoğlu'nun;

1. İğdecikli Veli (Sivas)

2. Divriğili Veli (Sivas; şiirlerini Veli adıyla yazmaktadır) (33 no'lu cönk)

3. “Şarkışla'nın Kılıçkil Köyü'nden Âşık Veli ki aslen Ağa köyünden olup uzun müddet şiirlerini “Veli” adıyla yazmıştır.” (Aslanoğlu, 1984: 11-12)

şeklinde açıkladığı, “Veli” adını kullanan pek çok aşığın bulunması, bu durumun ise tasavvufta şeyhe bağlılığın esas olduğu, bu bağlamda aynı adın veya mahlasın kullanılmasının, onun şiirlerine nazire söylenmesinin veya yazılmasının da bu bağlılık içinde değerlendirilmesi gerektiği (Köprülü 1976, 125) görüşünün hareket noktası teşkil edeceğini, bu noktada “veli” sözcüğünün “Cenab-ı Hakk’a yakınlık derecesini kazanmış olan seçkin kulu Allah’ın dostu ve sevgili kulu bir çocuğun sorumluluğunu üstüne alan ve velayet hakkına sahip olan kimse, sahip (ki genelde başka kelimelerle birlikte kullanılır), imanlı kullarının dostu olan onlara yardım eden insanlara başarı nasip eden-sıkıntılarını gideren-Allah” (ki Esmâ-i Hüsnâ’dan biridir) anlamlarında kullanıldığını (Parlatır, 2014: 1791) belirtmek istiyoruz.

2007 yılında Sivas’ta sunduğumuz Divriğili Veli Dede’nin şiirleri ile ilgili hazırlıklar sırasında Divriği’nin Aydoğan köyünde yaşayan ve Pir Sultan Abdal, Kul Mustafa, Sadık, Nesimi, Noksani, Derviş Ali, Şah Hatayi, Virani, Kul Himmet, Derviş Mehmet gibi âşıkların şiirlerinin de yer aldığı Hasan Yalıncaklı’da bulunan 33 no.lu cönkte 210 numarasıyla kayıtlı olan şiirin “delil” olarak verildiğini, bu adlandırmanın Cemal Şener’in hazırladığı ve Alevi törenleri ile Abdal Musa, Sultan Hamza Baba, Veli Baba, Hacı Bektaş Veli’nin şiirlerinin de yer aldığı yüksek lisans tezinde de söz konusu olduğunu, adı geçen tezde yer alan ve Veli Baba’ya ait olan 522, 527, 52 no.lu şiirlerde de görüldüğünü tespit ettik.

“Delil” diye tanımlanan ve elimizde bulunan dört şiirden Divriğili Veli Dede’ye ait olup 33/8 koduyla ve 210 numarasıyla kayıtlı olan şiir ile Veli Baba’ya ait olup 522 numarayla kayıtlı “şathiye” türündeki şiirler birbirinin aynıdır. Şiirin:

522-210

VELÎ

DELİL

Bir derde düş oldum tabip ararken

Tabibi buldum ki derdi benden çok

Her derdin tabibi seni bilirdim

Ne hikmet ki senin derdin benden çok

Dertli olan düşünmesin boşuna
Çok iş gelir er olanın başına
Tevekkül eyledim Hakk'ın işine
Her derdi kuluna reva görmüş Hakk

Yerin göğün temelini kurunca
Ağlamaya gülmeye o dem verince
Tabipler tabibi dertli olunca
Besbelli ki bu âlemde dertsiz yok

Derdi çok vermişsin ne idi suçum
Eğer dertli ise dert ehline açın
Ehl-i beyte gam yoldaş olduğum için
Âşık isen dertli sinen oda yok

VELİ'm eyder işim ah u zar ise
Hakk bize yardımcı Ali olursa
Bu âlemde bir muradın kalırsa
Kerbela'da İmam Hüseyin'e bak

şeklindeki dizelerinden de anlaşılacağı üzere (belli belirsiz bir samimiyet söz konusu olsa da) Allah'ın varlığı ve birliği mutlak varlığın sadece O olduğu, her derdin çaresinin O'na inanmakla bulunacağı belirtilmektedir.

Veli Baba'ya ait olan ve adı geçen tezde 527 numarada kayıtlı olan;
527

VELİ

DELİL

Canım kurban olsun Ali evladına

Âşıkları esir edip çoşturur

Kırım tilkileri kırılınsın ölsün

Şeytan gibi birbirini şaşırır

Şeytan'dan işitir Ali'yi bilmez

Hallak-ı âlemde doluyu bilmez

Hünkâr Hacı Bektaş Veli'yi bilmez

Üstad Firavun yoldan şaşırır

Bizim müşkülümüzü mürşid halleder

Efendimiz yolsuzları yollu eder

Biz ednayız âşıklardan belleder

Sultanı seven gaflete düşürür

Hakkı bilen halka Allah'ı fark eder

Ezel kör gelenler yine kör gider

Padişahlar tacı tahtı terk eder

Her aşığı efendisine düşürür

VELİ'm der ki Hakk halk eyledi âlemi

Cebrail Hakk'dan getirdi selamı

Şeytanınan çalınan kalemi

Ahirette yine şeydan şaşırır

şeklindeki şiir ise bir "nefes" olup "Hz. Ali'ye bağlılık", "Hacı Bektaş Veli sevgisi", "Hz. Ali ve Hacı Bektaş Veli'nin rehber-mürşit-kılavuz-yol gösterici olduğu" gibi unsurların yer aldığı "Allah'ın tek yaratıcı, mutlak varlık olduğu" inancı ile son bulmaktadır.

Sözü geçen tezde 528 numarada kayıtlı olan ve ilk yedi dörtlüğünü aşağıya aldığımız şiir ise bir "devriye"dir:

528

VELİ

DELİL

Bir kişi Allah'ın emrin bilmese

Seçilip geriye kalmak görünür

Kurulsa da tekebbürlük eylese

Ahirinden imansız olmak görünür

Eğer ki dünya için aşarsa

İblis'e uyup doğru yolundan şaşarsa

İki musahibin biri düşerse

Anın nasibini bulmak görünür

Birinde düşünme ya bir hal olur

İkide düşünme sinem yol olur

Üçünde düşünme hayli kal olur

Ana hayli zaman kalmak görünür

Dördünde düşenin işi zar olur
Beşinde düşenin işi zor olur
Altıda düşenin nuru nar olur
Onu yoluyanan bulmak görünür

Yedide düşenin gözü yaş olur
Sekizde düşenin işi şaş olur
Dokuzda düşenin yazı kış olur
Onu küll-i Kuraniye etmek görünür

Onunda düşende ağlar gülünmez
On birinde düşen yol gelemes
On ikide düşenin derdine dermen bulunmaz
Bir mürşid bir buyruk bulmak görünür

Arar mürşidi de buyruğu bulur
Aman Mürvet der de darına durur
Erenler yerden gökten kuvvetli olur
Yüz üstü düşüp de gelmek görünür

satırlarından da anlaşılacağı üzere şiir, insanın bu dünyadaki hayatının evreleri ve bu evrelerin her birinde nelerle karşılaşacağı işlenmektedir. Bu şiirin de diğerleri gibi “Allah’ın tek yaratıcı ve mutlak varlık olduğu, onun emirlerine uymamanın başına iyi şeyler getirmeyeceği, tek rehber-tek mürşidin Allah olduğu” inancıyla son bulmakta olduğunu belirttikten ve hepsinin “delil” şeklinde adlandırıldığını bir kere daha hatırlattıktan sonra diyebiliriz ki:

1. Türü ne olursa olsun gerek Divriğili Veli Dede gerekse Veli Baba şiirlerini "delil" diye tanımlayarak Allah'ın varlığı ve birliğini, O'nun tek yaratıcı, tek ve mutlak varlık olduğunu,
2. Bu dünyanın, bu âlemin Allah'ın büyüklüğü ve tek yaratıcı olduğunun en büyük delili, en büyük şahidi olduğunu,
3. Tüm Müslümanlar için Allah'a ulaşmanın, onun inayetini kazanmanın Hz. Ali ve Hacı Bektaş-ı Veli'yi rehber-mürşit olarak kabul etmekle mümkün olacağını,
4. Tek mürşidin, tek rehberin ise sadece Allah olduğunu, O'na ulaşmak için emirlerini kılavuz-rehber edinmek gerektiğini vurgulamak ve bu konuya dikkati çekmek istemişlerdir.

Bu bağlamda "DELİL" hem bilinen "şahit-kanıt" hem de tasavvuftaki "mürşit-rehber-kılavuz" anlamlarında kullanılmış; Allah'ın varlığı-birliği-tek yaratıcı olduğu "delil" teriminin her iki anlamı üzerinden hareket ederek belirtilmiştir.

Asıl mühim nokta ise gerek İğdecikli Veli Dede gerekse Veli Baba'nın şiirlerinin hiçbirine herhangi bir tanımlama yapmazken sadece örnek olarak verdiğimiz şiirlere "delil" adını vererek bunların diğer nefes-devriye ve şathiyelerden daha önemli bir yere oturttuğunu göstermek istemiş olmasıdır. Bir başka ifadeyle bu şiirlerin verdikleri mesajlar ve içerdikleri bağlamında "nutuk", birer "öğreti" değerinde olduğu, söz konusu şiirlerin her birinin aslında birer rehber", birer "kılavuz" gibi değerlendirildiği ortadadır.

Gerek İğdecikli Veli Dede gerekse Veli Baba'nın aynı olan şiirlerinin birbiriyle tamamen örtüşmesini ise nazirecilik ve mürşide bağlılık geleneğinden çok aynı adı taşıyan pek çok şairin bu bağlamda Veli adını taşıyan birden fazla şairin bulunduğunu dikkate alarak "karışmış olabileceği" şeklinde açıklamak istiyoruz.

KAYNAKLAR

- ASLANOĞLU, İ. (1984). *İbrahim Âşık Veli, Hayatı-Kişiliği-Deyişleri*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, MFAD Yayınları: 33, Halk Edebiyatı Dizisi: 8, ss: 11-12.
- CEBECİOĞLU, E. (2009). "Delil", *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, İstanbul: Ağar Kitabevi Yayını s: 46.
- KAYA, D. (2007). *Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- KÖPRÜLÜ, M. F. (1976). *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları No: 118.
- PARLATIR, İ. (2014). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, (7. Baskı), Ankara: Yargı Yayınevi.
- ŞENER, C. (1995). *Alevi Törenleri, Abdal Musa, Veli Baba Sultan, Hacı Bektaş Veli*, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Lisans Tezi.
- Türkçe Sözlük*, (1988). Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, TDK Yayınları, C. 1, s: 350.
- YAVUZ, Y. Ş. (1994). "Delil", *İslam Ansiklopedisi*, C. 9, Türkiye Diyanet Vakfı.
- YAYIN, N. (2017). "Divriğili Veli Dede'nin Şiirlerinde Konu, Şekil ve Tür", *Osmanlılar Döneminde Sivas Sempozyumu*, 21-25 Mayıs 2017, Sivas.